

DE KAPEL VAN BROEDER EVERARDUS

Verklaringen voor het ontstaan van een
bedevaartplaats

DOCENT

Dhr. Ensel

Jan-Thijs Ouwens

4517202

Bachelorwerkstuk

Voorwoord

Het onderzoek dat voor u ligt, is een bachelorwerkstuk voor de pre-master geschiedenis in de tweede helft van het studiejaar 2014-2015 aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Er is onderzoek gedaan naar een bedevaartplaats in mijn woonplaats, Megen, namelijk de (graf)kapel van Broeder Everardus. Er is getracht te verklaren hoe deze bedevaartplaats tussen 1950 en 1954 is ontstaan. In 1950 stierf deze minderbroeder en vrij snel daarna werd zijn graf een bedevaartplaats. Na korte tijd werd besloten een grafkapel op te richten, zodat iedereen het graf van Everardus, wanneer hij of zij wilde, kon bezoeken. In 1954 werd de kapel onder grote belangstelling geopend en was de bedevaartplaats gevestigd. Hij staat er anno 2015 nog steeds, vrijwel onveranderd. Nog dagelijks komen er mensen naar de kapel. Ze steken een kaarsje aan, bidden of vragen om voorspraak van Broeder Everardus.

Er is getracht het ontstaan van deze bedevaartplaats zo goed mogelijk te verklaren binnen de beschikbare tijd. Een halfjaar is kort, zeker wanneer het bachelorwerkstuk niet het enige is waarmee men zich bezig moet houden. Daarnaast was in sommige gevallen ook de maximale omvang een probleem. Ik weet uiteraard dat de meester zich in de beperking toont. Echter, in sommige gevallen was ik graag wat dieper op zaken ingegaan of had ik wat meer nuance willen aanbrengen. Ook was het soms voor de argumentatie beter geweest als er wat meer voorbeelden genoemd waren. Daar was het verhaal sterker van geworden en daarmee hadden de conclusies meer fundament gehad. Dit ligt overigens niet enkel aan de eisen omtrent de omvang, maar ook aan mijzelf. Ik heb soms wat veel woorden nodig om mijn punt te maken en de lezer te overtuigen. Onder andere het schrijven is voor mij dan ook nog een leerproces. Oefening baart kunst zullen we dan maar denken.

Rest mij nog mijn begeleider, Dr. R. Ensel, hartelijk te danken voor zijn begeleiding en tijd. Doordat ik niet de gehele bachelor van de geschiedenisopleiding heb doorlopen, liep ik nogal eens tegen wat muren aan. Dr. Ensel heeft mij hierbij uitstekend geholpen en ik heb daarbij nooit het gevoel gehad dat ik bepaalde basiskennis of vaardigheden miste die een 'gewone' bachelor-student wel heeft. Zo heeft Dr. Ensel ervoor gezorgd dat ik niet nog onzekerder over het proces werd, waarvoor ik hem erg dankbaar ben.

Megen, 2015

Inhoud

Voorwoord	1
Hoofdstuk 1 – Inleiding	3
Hoofdstuk 2 – Status quaestionis.....	5
Hoofdstuk 3 – Deelvraag 1	8
Hoofdstuk 4 – Deelvraag 2	12
Hoofdstuk 5 – Deelvraag 3	15
Bibliografie	18

Hoofdstuk 1 – Inleiding

Bedevaart komt in vrijwel alle grote religies voor. Moslims trekken naar Mekka, hindoes naar rivieren zoals de Ganges, joden naar de Klaagmuur in Jeruzalem en katholieken naar bedevaartplaatsen als Lourdes. Waar bij moslims de bedevaart naar Mekka in principe is voorgeschreven, is bedevaart binnen het christendom niet verplicht. Toch is het al lange tijd een belangrijk aspect van het christelijke leven en de devotie.¹ Bedevaartplaatsen als Lourdes en Santiago de Compostella genieten internationale bekendheid en trekken van heinde en verre pelgrims of toeristen. De scheidslijn tussen pelgrims en toeristen is overigens dun, maar daarover in het volgende hoofdstuk meer. Sommige onderzoekers stellen zelfs dat bedevaart juist populairder wordt in een tijd van secularisering.² Ook regionale bedevaart is geen marginaal verschijnsel. Nederland kent ongeveer 250 'levende' bedevaartplaatsen, die voornamelijk regionaal georiënteerd zijn en dus mensen uit de omliggende regio trekken.³

Eén van deze bedevaartplaatsen is de grafkapel van de franciscaan of minderbroeder⁴ Everardus in Megen. De kapel werd in 1954, vier jaar na de dood van Everardus, geopend en is tot op heden nog steeds het gehele jaar open voor bezoekers.⁵ Men kan zich natuurlijk afvragen waarom mensen anno 2015 een dergelijke bedevaartplaats bezoeken, maar ook of de motieven voor een bezoek in de afgelopen 65 jaar zijn veranderd. De vragen naar motieven zijn populair in het bedevaartonderzoek. In dit onderzoek staat echter een andere vraag centraal. Als historicus vraag ik me af hoe de bedevaartplaats is ontstaan. In de verschillende levensbeschrijvingen, zowel op papier als op websites, van Broeder Everardus worden wel verklaringen gegeven. Ik vraag me echter af of deze toereikend zijn om het ontstaan van de bedevaartplaats te verklaren. De hoofdvraag luidt dan ook:

Welke verklaringen kunnen worden gegeven voor het ontstaan van de bedevaartplaats rondom Broeder Everardus in de jaren 1950-1954 in Megen?

Deze vraag impliceert uiteraard niet dat de redenen die in de biografieën van Everardus worden gegeven direct overboord kunnen. Ze moeten wel degelijk worden meegenomen in het onderzoek. De vraag is of men enkel met deze verklaringen genoeg moet nemen of dat er meer verklaringen genoemd kunnen worden. Zo kan er bijvoorbeeld worden gekeken of het ontstaan van de bedevaartplaats in die tijd uniek was. Wellicht was er een behoefte aan plekken waar men met het sacrale in contact kon komen. Het kan ook zijn dat het ontstaan van bedevaartplaatsen bepaalde wetmatigheden kent, die ook toepasbaar zijn op de grafkapel van Everardus. Op basis hiervan is de hoofdvraag in drie deelvragen uitgesplitst, namelijk:

¹ Ian Bradley, *Pilgrimage: a spiritual and cultural journey* (Oxford, 2009), 11-12.

² Lawrence Taylor, 'Epilogue: pilgrimage, moral geography and contemporary religion in the West', in: Willy Jansen en Catrien Notermans, *Gender, nation and religion in European pilgrimage* (Farnham, 2012), 209-220, alhier 209.

³ Paul Post, 'Evenwicht en troost. Een plaatsbepaling van Heiloo in het actuele ritueel-liturgische milieu', in: Paul Post en Ko Schuurmans (red.), *Op bedevaart in Nederland: betekenis en toekomst van de regionale bedevaart* (Kampen, 2006), 109-127, alhier 115.

⁴ De orde der franciscanen of minderbroeders is in 1210 gesticht door Franciscus van Assisi. Het is een bedelorde. In 1228 kwamen de eerste minderbroeders naar Nederland.

⁵ Charles Casper, 'Megen, Everardus Witte', *KNAW/Meertens Instituut* <<http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/490>> [geraadpleegd op 27-5-2015].

1. Welke verklaringen voor het ontstaan van de bedevaartplaats worden gegeven in de diverse levensbeschrijvingen van Broeder Everardus?
2. Is het ontstaan van de bedevaartplaats omtrent Broeder Everardus uniek in de naoorlogse periode tot 1955 in Nederland?
3. Welke algemene verklaringen zijn er voor het ontstaan van bedevaartplaatsen?

Voor elke deelvraag is een hoofdstuk gereserveerd. Hierin zal niet alleen getracht worden de deelvraag te beantwoorden, maar wordt tevens toegelicht op welke manier het antwoord tot stand is gekomen. Het onderzoek is grotendeels gebaseerd op literatuur. Daarnaast zal andere relevante informatie aan bod komen, zoals het definiëren van voorname begrippen. De keuze om deze pas in de hoofdstukken waarin ze relevant zijn te behandelen, kent twee redenen. De eerste reden is dat de begrippen nadat ze zijn uitgelegd, dan direct een plaats krijgen in de vraag die beantwoord wordt. De tweede reden is pragmatisch, namelijk het niet onnodig lang maken van de inleiding en de status quaestionis.

Ook een korte biografie van Everardus komt in hoofdstuk 3 aan de orde. Gebeurtenissen en standen van zaken uit zijn leven zijn namelijk van belang in het licht van de verklaringen voor de devotie rondom zijn persoon. Tevens wordt zijn graf direct na zijn dood een bedevaartplaats, waardoor zijn leven en verering direct in elkaar overlopen en zelfs een zekere overlap kennen, zoals zal blijken. Zaken die overigens niet expliciet in de deelvragen worden besproken, omdat dat niet direct relevant is op die plek, worden in het volgende hoofdstuk benoemd. Dit hoofdstuk omvat de stand van zaken in het bedevaartonderzoek.

Wat voor de inleiding nog wel van belang is, is het volgende. In dit onderzoek zal met enige regelmaat verwezen worden naar wonderen, verschijningen en gebedsverhoringen. Het is van belang om aan te geven dat deze zaken niet direct als verklaringen voor het ontstaan van bedevaart worden opgevoerd. Over het al dan niet echt zijn van wonderen en dergelijke kan men van mening verschillen. Die discussie wil ik hier dan ook graag in het midden laten. Waar het om gaat is dat er wel degelijk mensen zijn die geloven in wonderen, verschijningen en gebedsverhoringen, zowel in het heden als in het verleden. Doordat iemand bijvoorbeeld een gebedsverhoring claimt en sommige mensen hierin geloven, kan een bedevaart op gang komen. De vraag is hier niet of het wonder, de verschijning of de gebedsverhoring tot een (empirisch verifieerbare) werkelijkheid behoort, maar wat de claim tot stand brengt.

Hoofdstuk 2 – Status quaestionis

In dit hoofdstuk komt de stand van het bedevaartonderzoek aan bod. Er wordt slechts besproken wat als relevant voor dit onderzoek wordt gezien, daar het onderzoek naar bedevaart vrij omvangrijk is en dus niet alles besproken kan worden. Bedevaartonderzoek is multidisciplinair; naast historici houden ook antropologen, volkenkundigen, sociologen en theologen zich ermee bezig.⁶ De interesse onder theologen is pas na 1975 op gang gekomen.⁷ Overigens betekent dit niet dat bedevaartonderzoek ook interdisciplinair geschiedt. Al in 1981 pleitte antropoloog Morinis naar aanleiding van een conferentie over bedevaartonderzoek voor meer samenwerking.⁸ Het feit dat cultuurwetenschapper Post en liturgist Schuurmans in 2006 dezelfde geïsoleerde houding onder wetenschappers signaleren, wil zeggen dat oproep noch conferentie veel effect hebben gesorteerd. En dit terwijl de historicus Van Eijnatten stelde dat interdisciplinair onderzoek, zeker waar het om religie gaat, zo'n grote meerwaarde heeft dat hij het niet eens erg zou vinden als daardoor zijn eigen discipline op den duur zou verdwijnen door de interdisciplinariteit.⁹

Het is volgens Post en Schuurmans opvallend dat er in de ritual studies weinig aandacht is voor bedevaart, daartegenover is bedevaartonderzoek niet echt beïnvloed door theoretische aspecten zoals die in de ritual studies te vinden zijn.¹⁰ Ook Margry en Caspers stellen dat de enige significante theorie van de antropoloog Victor Turner al meerdere malen gefalsificeerd is in detailstudies. Turner stelde dat bedevaart een tijdelijke tegenpool was van de normale, dagelijkse samenleving waarvan de bedevaartganger normaal gesproken deel van uitmaakt. Tevens wees hij op een zekere spanning tussen reis en locatie en, in samenhang hiermee, op de noodzaak van een 'liminoid'¹¹ gedragspatroon door de bedevaartganger.¹² Bedevaartonderzoek is minder sterk beïnvloed door theorievorming, maar dat neemt niet weg dat er toch een aantal centrale concepten zijn. Wel moet men beseffen dat er bij bedevaartonderzoek niet in wetmatigheden wordt gedacht, maar meer in waarschijnlijkheden. Sinds de jaren '80 hebben wetenschappers hun toevlucht gezocht in deconstructivisme en nieuwe, open paradigma's. Er wordt niet vastgehouden aan rigide theorieën en concepten, omdat deze beperkingen tonen. Het is van belang om naar individuele bedevaartsplaatsen en pelgrims te kijken.¹³

Bedevaart als begrip is hier een belangrijk concept. Volgens Morinis is het lastig een definitie te geven, zeker als men onderscheid wil maken tussen het fenomeen zelf en de metafoor.¹⁴ De term verandert dan ook telkens, omdat bedevaart ook veranderlijk is. Jansen geeft een definitie die de lading voor dit onderzoek voldoende dekt. Hij stelt dat bedevaart een reis is, met als doel het 'transformeren' van de persoon.¹⁵ Woorden als gelovig en religieus worden gemeden, met een reden. Pelgrims of bedevaartgangers zijn niet per definitie gelovigen. Wel stellen ook atheïstische pelgrims vaak dat het 'toch wat met ze

⁶ Post en Schuurmans (red.), *Op bedevaart in Nederland: betekenis en toekomst van de regionale bedevaart* (Kampen, 2006), 9.

⁷ Jos Pieper en Rien van Uden (red.), *Bedevaart als volksreligieus ritueel* (Heerlen, 1991), 5.

⁸ E.A. Morinis, 'Pilgrimage: the human quest', *Numen* 28:2 (1981), 281-285, alhier 284.

⁹ Joris van Eijnatten, *Een cultuurgeschiedenis van het publiek: over kritische betrokkenheid in heden en verleden* (Amstelveen, 2008).

¹⁰ Post en Schuurmans (red.), *Op bedevaart*, 10-12.

¹¹ Afgeleid van limen, drempel, grens.

¹² Peter-Jan Margry en Charles Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, 3 dln (Amsterdam, 1998) I: 8-9.

¹³ Margry en Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, I: 9.

¹⁴ Morinis, 'Pilgrimage', 282-283.

¹⁵ Jansen en Notermans (red.), *Gender*, 13.

doet'.¹⁶ Een van de motieven voor bedevaart is het verlangen om iets aan de huidige levenssituatie te veranderen.¹⁷ Daarvoor hoeft men uiteraard niet per definitie gelovig te zijn.

Van oudsher zijn sacrale topografie en religieuze volkscultuur belangrijke onderzoeksterreinen binnen het bedevaartonderzoek.¹⁸ Bij de religieuze volkscultuur worden voornamelijk de motieven van bedevaartgangers onderzocht. Overigens is religieuze volkscultuur vaak gezien als bijgeloof, maar tegenwoordig behoort het, evenals bedevaartonderzoek tot de cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis en wordt het wel degelijk serieus genomen.¹⁹ Behalve het algemene motief dat hierboven is gegeven, lopen de motieven van bedevaartgangers nogal uiteen. Zo gaan ouderen vaak vanuit religieuze motieven op bedevaart, terwijl jongeren het ook als een manier zien om nieuwe mensen te leren kennen.²⁰ Daarnaast heeft bedevaart volgens onderzoek vrijwel geen effect op de lichamelijke toestand, maar kan het positief werken op de geestelijke toestand, voornamelijk met betrekking tot angst.²¹

Een ander interessant onderzoeksterrein dat opgekomen is binnen het bedevaartonderzoek heeft te maken met gender. Er is bijvoorbeeld gebleken dat vrouwen vaker deelnemen aan bedevaart, maar dat mannen prominenter aanwezig zijn. Ook is duidelijk geworden dat vrouwen vaker een vrouwelijke figuur vereren, zoals Maria, en dat mannen vaker een mannelijke figuur vereren.²² Toch is de genderdimensie van de bedevaart nog grotendeels onontgonnen gebied.

Collins-Kreiner bespreekt in een artikel uit 2010 het belangrijkste hedendaagse debat binnen het bedevaartonderzoek. Het gaat hier om het debat dat zich toespitst op de vraag in hoeverre toerisme en bedevaart gescheiden zijn of juist een en hetzelfde fenomeen zijn. Het onderzoek naar toerisme kwam in de jaren '70 op, waarna vrij direct een duidelijke differentiatie plaatsvond tussen bedevaart en toerisme. De laatste jaren is er juist sprake van integratie en wordt de scheiding tussen de twee onderzoeksterreinen minder strikt. Dit heeft te maken met het feit dat modern toerisme voortkomt uit bedevaart en doordat onderzoekers inzien dat er een behoorlijk grijs gebied is tussen toerisme en bedevaart. Ook Margry stelt dat de term bedevaartganger aan een re-evaluatie toe is. Volgens hem zijn ook seculiere bedevaartgangers, bijvoorbeeld bezoekers van Elvis Presley's Graceland, op zoek naar iets magisch of hogers. Dit soort inzichten zorgen voor integratie tussen bedevaart en toerisme.²³ De scheiding tussen bedevaart en toerisme zorgde ervoor dat beide terreinen een andere invalshoek kenden. Onderzoek naar bedevaart richt zich nog steeds meer op de individuele bedevaartganger en zijn ervaringen. Onderzoek naar toerisme richt zich op het effect van toerisme en toeristen op de omgeving.²⁴ Collins-Kreiner stelt hierom voor de integratie door te zetten en de grenzen tussen bedevaart en toerisme te laten vervagen. Dan

¹⁶ Ibidem, 4-7.

¹⁷ Joep Roding, 'Pelgrims naar Santiago', in: Jos Pieper en Rien van Uden (red.), *Bedevaart als volksreligieuze ritueel* (Heerlen, 1991), 27-36, alhier 32.

¹⁸ Margry en Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, 1: 8.

¹⁹ Willem Frijhoff, 'Religieuze volkscultuur: begrippen, theorie, stand van het onderzoek', in: Gerard Rooijackers en Theo van der Zee (red.), *Religieuze volkscultuur: de spanning tussen de voorgeschreven orde en de geleefde praktijk* (Nijmegen, 1986), 137-141, alhier 138-139.

²⁰ Pieper en Van Uden (red.), *Bedevaart als*, 19.

²¹ Ibidem, 24.

²² Jansen en Notermans (red.), *Gender*, 8.

²³ Noga Collins-Kreiner, 'Researching pilgrimage: continuity and transformations', *Annals of Tourism Research* 37:2 (2010), 440-456, alhier 442-446.

²⁴ Collins-Kreiner, 'Researching pilgrimage', 448.

kan de wetenschap bij toerisme bijvoorbeeld ook meer gaan kijken naar de effecten op de toerist, zoals bij bedevaart al langer gebeurt.²⁵ Waar Collins-Kreiner het voornamelijk heeft over de vragen die bij bedevaartonderzoek gesteld worden en of deze ook toepasbaar zijn op toerisme, lijkt men ook binnen het bedevaartonderzoek te erkennen dat de pelgrim effect heeft op de bedevaartplaats.²⁶ Toch wordt nog niet concreet verwoord wat dat dan is.

De meest gestelde vragen in het bedevaartonderzoek hebben dus betrekking op de sacrale topografie, die inmiddels wel grotendeels in kaart lijkt te zijn gebracht, en op de motieven en ervaringen van bedevaartgangers. Daarnaast wordt steeds meer gekeken naar genderverschillen. De gegevens en inzichten die andere wetenschapsdisciplines opleveren kunnen erg interessant zijn voor historici, die zich toch in mindere mate met bedevaart lijken bezig te houden dan bijvoorbeeld antropologen. Historicus Van Rooden geeft aan dat twee aspecten, die van tijd tot tijd verschillen, van groot belang zijn voor historici die zich met godsdienst, en dus ook met bedevaart, bezig houden. Ten eerste welke plaats de bedevaart inneemt in het leven van mensen en ten tweede wat de bedevaart met mensen doet.²⁷

Dit onderzoek past voornamelijk bij de casestudies die sinds de jaren '80 worden aangemoedigd. Er wordt niet vastgehouden aan strakke theorieën of concepties, wat niet wil zeggen dat al het bovenstaande overboord kan. Het is goed om in het achterhoofd te houden met welke doelen mensen op bedevaart gaan en dat de bedevaartganger niet per definitie religieus hoeft te zijn. De termen bedevaart, en daarmee samenhangend bedevaartganger of pelgrim, zijn hierboven hopelijk verduidelijkt. Ze zullen nog vaak de revue passeren. De term bedevaartplaats wordt nader gedefinieerd in hoofdstuk 4, omdat hij daar het meest op van toepassing is. Het gaat er echter wel om dat hier wordt aangesloten bij het bekijken van aparte bedevaartplaatsen, zoals dat in andere studies ook het geval is. Er verschijnen dan ook weinig publicaties die betrekking hebben op meerdere plaatsen en als dit al het geval is, worden de plaatsen in hoofdstukken of artikelen besproken.

Het zal de oplettende lezer overigens zijn opgevallen dat de minderbroeders nauwelijks zijn vernoemd, slechts in een voetnoot in het vorige hoofdstuk. Dit heeft als reden dat de orde van de minderbroeders, hoe interessant ook, geen prominente plaats inneemt in de bedevaart of in dit onderzoek specifiek. De orde brengt niet opvallend veel bedevaartplaatsen voort, in elk geval niet meer dan andere kloosterordes. Het is daarom wel interessant waarom de orde in de jaren '50 van de vorige eeuw wel een bedevaartplaats voortbracht. Dit is wellicht een geschikt onderwerp voor verder onderzoek.

²⁵ Ibidem, 451-452.

²⁶ Jansen en Notermans (red.), *Gender*, 13.

²⁷ Peter van Rooden, *Religieuze regimes: over godsdienst en maatschappij in Nederland, 1570-1990* (Amsterdam, 1996), 13-14.

Hoofdstuk 3 – Deelvraag 1

Welke verklaringen voor het ontstaan van de bedevaartplaats worden gegeven in de diverse levensbeschrijvingen van Broeder Everardus?

In dit hoofdstuk staan Broeder Everardus en zijn bedevaartplaats centraal. Het hoofdstuk kent vier onderdelen, die een zekere overlap kennen. Allereerst worden kort de boeken die over Everardus zijn geschreven besproken. Ten tweede wordt een korte biografie van deze minderbroeder geschetst. Als derde wordt het ontstaan van de bedevaart beschreven en daarbij het tot stand komen van de grafkapel. Ten slotte worden de verklaringen die impliciet of expliciet worden benoemd in de biografieën uitgelicht. De beantwoording van de deelvraag is voortgekomen uit de boeken die over Everardus zijn geschreven. De verschillende websites die aandacht aan hem besteden zijn op deze werken gebaseerd en behoeven dus geen aparte bespreking.

Er zijn drie biografieën over Everardus geschreven, respectievelijk door Marc Heijer O.F.M. (1955), Han Lohman O.F.M. (1974) en Kees van der Wiel (2013). De meeste informatie wordt uit *Everardus Dichtbij* gehaald, de meest recente biografie. Hiervoor zijn twee redenen. Ten eerste gebruikt Van der Wiel voor zijn levensschets van Everardus de informatie uit de twee andere biografieën, waardoor hij het meest complete beeld van Everardus schetst. Dit heeft niet enkel te maken met het gebruik van de twee andere werken, maar ook met het feit dat zijn boek veel omvangrijker is en dus ook meer informatie over Everardus bevat. De grote lijn komt wel overeen met de werken van Heijer en Lohman. Ten tweede is Van der Wiel hoogstwaarschijnlijk het meest objectief van de drie schrijvers. De andere twee schrijvers hebben namelijk beiden O.F.M. achter hun naam staan. O.F.M staat voor Ordo Fratrum Minorum, wat betekent dat zowel Heijer als Lohman zelf ook minderbroeders waren, evenals Everardus. Heijer heeft Everardus zelfs persoonlijk gekend, ze zaten namelijk beiden in het klooster in Megen.²⁸ Ook schreef Heijer de biografie in het licht van een eventuele zaligverklaring van Everardus, wat natuurlijk de objectiviteit van het werk nooit ten goede kan zijn gekomen. Aan het einde van zijn werk doet hij daarom ook een oproep. Mensen die op voorspraak van Everardus zijn verhoord, wordt gevraagd om dit te melden bij Heijer.²⁹ Lohman schrijft met iets meer afstand, hij heeft Everardus ook niet persoonlijk gekend omdat hij kloosterling in Woerden is. Toch is ook Lohman betrokken bij de zaligverklaring, als opvolger van de in 1961 overleden Heijer.³⁰ Natuurlijk kan het persoonlijk kennen van Everardus in het voordeel spreken van Heijer, maar het feit dat hij hem zalig probeert te laten verklaren en Van der Wiel niet weegt hier zwaarder. Het is overigens niet één op één terug te lezen in de biografie van de hand van Heijer. Hij zegt nergens letterlijk dat hij Everardus heeft gekend. Toch is zijn boek, alleen al door genoemde oproep, duidelijk minder objectief en er meer op uit om Everardus' levensverhaal te verspreiden in verband met zijn zaligverklaring en verering.

Everardus wordt op 25 juli 1868 in Hoorn geboren als Joannes Jacobus Maria Witte, roepnaam Jan. Hij is de zoon van Jan Caspar Witte en Cornelia Wahlen. Vader is eigenaar van een zeepziederij en kuiperij en behoort tot de welgestelden. In 1878 verhuist het gezin naar Alkmaar, waar de vader van Jan het bedrijf van Jan zijn overgrootvader overneemt, bierbrouwerij De Burg. Jan leert hier Evert Rijkenberg kennen, waarmee hij veel optrekt. Ze

²⁸ Kees van der Wiel, *Everardus dichtbij: het Bruurke van Megen van 1868 tot heden* (Megen, 2013), 151.

²⁹ Marc Heijer, *Everardus Witte: het 'heilig bruurke' van Megen* (Alkmaar, 1955), 126.

³⁰ Van der Wiel, *Everardus dichtbij*, 151.

gaan veel naar de kerk, waar ze beiden misdienaar zijn. Op een gegeven moment besluit Jan dat hij priester wil worden, waar zijn ouders erg blij mee zijn. In 1881 vertrekt Jan naar het kleinseminarie in Voorhout, waar ook zijn vriend Evert de priesteropleiding volgt. De opleiding blijkt echter te zwaar voor Jan. In Venray mag hij het bij de franciscanen nogmaals proberen, maar ook hier krijgt hij het niet voor elkaar. Als hij terugkeert uit Venray wil Jan zelf kunstschilder worden, hij heeft kennelijk een aangeboren tekentalent. Zijn vader voelt hier echter niet veel voor en besluit dat Jan in de leer moet bij een bakker. Na een tijdje ziet vader dat het vak van bakker niet voor Jan is weggelegd en hij mag alsnog kunstschilder worden.³¹

De roeping blijft echter en na gesprekken met zowel Evert, die wel priester is geworden, en kapelaan Mohr, een andere vriend van Jan, besluit Jan voor het kloosterleven te kiezen. Zijn ouders hebben hier vrede mee en Jan wordt aangemeld bij de franciscanen, ondanks het advies van kapelaan Mohr om te kiezen voor de benedictijnen.³² Jan hoort in 1891 dat hij naar het klooster in Alverna mag. Hier kiest hij voor de naam Everardus, wat zijn waardering voor de vriendschap met Evert Rijkenberg laat zien.³³ In Alverna wordt hij al snel portier³⁴, een taak die hij in Megen ook lange tijd zal vervullen. Het werk als portier zal uiteindelijk een aanzienlijke rol spelen bij zijn verering. Mensen leren Everardus namelijk aan de poort kennen en vragen hier om gebed. In 1899 komt Everardus naar Megen, waar hij naast portier ook huisschilder wordt. Hij voelt zich er naar eigen zeggen direct thuis.³⁵ Hij zal er tot zijn dood blijven, twee korte intermezzo's in 1917 in Woerden en Heerlen daargelaten. Jan kan op die plekken zijn draai niet vinden en mag daarom terug naar Megen.³⁶ In 1929 schuift de trap onder Everardus weg tijdens schilderwerkzaamheden. Hij geneest niet voldoende om terug te keren als portier en helpt enkel nog bij kleine werkzaamheden.³⁷ Op 8 december 1950 kan Everardus niet meer opstaan in de refter, hij denkt zelf dat hij griep heeft. Zijn toestand gaat echter snel achteruit en op 22 december 1950 overlijdt Everardus op 82 jarige leeftijd.³⁸

Tijdens een radio-uitzending van de KRO op 27 februari 1951³⁹, vertelt minderbroeder Gilbert Lohuis dat een gebed eruit zou kunnen zien als Broeder Everardus en dat hij van God altijd kreeg wat hij vroeg.⁴⁰ Het is inderdaad zo dat Everardus gezien werd als een levend gebed, hij bad veel en had een specifieke bidhouding. Lohman geeft aan dat de bidhouding van Everardus neergeknield was, met het hoofd schuin naar de grond en zijn lichaam voorovergebogen. Zijn handen hield hij in zijn mouwen en steunden niet op de leuning van de bidstoel. Een groep studenten zou hier eens over hebben gezegd: 'nu weten we wat bidden is'.⁴¹ Aan deze anekdote heeft Lohman kennelijk ook de titel van zijn boek ontleend en dat geeft wel aan hoe belangrijk bidden voor Everardus was, wat ook de andere auteurs overigens onderstrepen. Echter, het feit dat Lohuis op de radio stelde dat Everardus

³¹ Ibidem, 13-29.

³² Deze orde zou meer mogelijkheden bieden voor het ontplooiën van talenten.

³³ Ibidem, 31-35.

³⁴ Ibidem, 40.

³⁵ Ibidem, 57.

³⁶ Ibidem, 71-75.

³⁷ Ibidem, 93-97.

³⁸ Ibidem, 134-137.

³⁹ Heijer, *Everardus Witte*, 122.

⁴⁰ Van der Wiel, *Everardus dichtbij*, 142.

⁴¹ Han Lohman, *Nu weten we wat bidden is: Everard Witte, het heilig bruurke van Megen* (Woerden, 1974), 38-39.

alles kreeg wat hij van God vroeg is hier van groter belang. Door zijn werk als portier kwam hij met allerlei mensen in aanraking. Ze vroegen hem voor hen te bidden bij onder andere problemen. Hierop was zijn antwoord steevast: 'We zullen er samen voor bidden'.⁴² Er zijn gevallen gemeld waarbij de gebeden verhoord zouden zijn. Zo zou er eens een man bij het klooster zijn aangekomen, die vanwege zijn zieke vrouw om gebed vroeg. De vrouw had een nierversgiftiging en de gardiaan⁴³ van het klooster vroeg aan Everardus om voor haar te bidden. De volgende dag kwam de man melden dat het gevaar geweken was.⁴⁴ Er zijn meer voorbeelden te noemen van claims van gebedsverhoringen tijdens het leven van Everardus, maar met één voorbeeld wordt hier volstaan. Van belang is dat mensen nu vaker naar het klooster kwamen om om voorspraak te vragen, vooral van Everardus. Door de mensen in Megen werd hij daarom vaak aangeduid als 'heilig' of het 'heilig bruurke'.

Nadat Lohuis deze verhalen op de landelijke radio had verteld, stroomden de gebedsverhoringen binnen bij het klooster. In 1957 waren het er al meer dan 5000.⁴⁵ De eerste kwam al daags na de uitzending van een jonge advocaat uit Amsterdam.⁴⁶ Volgens de biografen van Everardus zorgde dit ervoor dat mensen uit heel het land en zelfs daarbuiten het graf van Everardus wilden bezoeken, dat gelegen was in de kloostertuin. Vrouwen mochten deze tuin echter niet betreden en werden naar de kloosterkerk verwezen. Door de grote aanloop en om iedereen de gelegenheid te geven het graf te bezoeken, ontstond het idee van zowel geestelijken als leken om een grafkapel te bouwen. In 1952 werd hiervoor toestemming gegeven, in 1953 ging de schop in de grond en op 12 mei 1954 is Everardus herbegraven.⁴⁷ Ook werd er een proces in gang gezet om Everardus zalig te laten verklaren. In 1961 bleek het feitenmateriaal ontoereikend. Als Lohman het in 1970 opnieuw wil gaan proberen wordt hij teruggefloten door het provinciebestuur. Zij geven aan dat een zaligverklaring niet bij de geloofsbeleving van die tijd past en dat de kosten van het proces te hoog worden.⁴⁸ Opmerkelijk is dat Lohman dit in zijn boek verzwijgt en aangeeft dat de processtukken in Rome liggen.⁴⁹

Naast de bouw van de grafkapel, de biografieën van Heijer en later Lohman en het zaligverklaringsproces probeert men de bedevaart naar Everardus ook nog op andere manieren te stimuleren. Zo worden er devotieprentjes en stukjes habijt als relikwieën uitgegeven.⁵⁰ Er wordt ook in de media aandacht geschonken aan Everardus en de toestroom is enorm, zelfs kopstukken van de KVP komen langs.⁵¹ Het moge duidelijk zijn dat het verspreiden van het verhaal van Everardus en van de gebedsverhoringen een stimulerende werking had op de bedevaart. De laatste jaren komen er nog steeds bezoekers naar de grafkapel. Dat blijkt uit de vele kaarsen die dagelijks branden, maar ook uit de gebedsintenties die men in de kapel op een briefje kan achterlaten. De andere minderbroeders dragen deze tijdens de mis op donderdagavond voor en bidden voor de intenties. Hoeveel bezoekers de kapel exact trekt is onduidelijk. De bedevaart naar

⁴² Van der Wiel, *Everardus dichtbij*, 70.

⁴³ De gardiaan is de overste bij de franciscanen.

⁴⁴ Ibidem, 132.

⁴⁵ Ibidem, 141.

⁴⁶ Heijer, *Everardus Witte*, 122.

⁴⁷ Van der Wiel, *Everardus dichtbij*, 158-170.

⁴⁸ Ibidem, 183-201.

⁴⁹ Lohman, *Nu weten we*, 62-64.

⁵⁰ Van der Wiel, *Everardus dichtbij*, 147-150.

⁵¹ Ibidem, 176-178.

Everardus is niet verbonden aan een vaste dag of datum en de kapel is dagelijks open.⁵² Ook het geloof in de voorspraak van Broeder Everardus is bij sommige mensen, ook in de 21ste eeuw, niet minder sterk geworden. Dit blijkt uit een verhaal uit 2011 van een inwoner van Megen. Hij vertelt dat zijn kleindochter in 2008 werd geschept door een auto en zeer zwaargewond was. Hij heeft tot Everardus gebeden en deze verscheen dezelfde nacht in een droom aan hem. Hij vertelt dat zijn kleindochter zo goed als genezen is en dat hij Everardus hier erg dankbaar voor is.⁵³ Het achterlaten van briefjes is trouwens erg specifiek voor deze bedevaartplaats. Het komt waarschijnlijk uit de tijd na 1929, toen Everardus geen portier meer was. Mensen lieten vanaf toen briefjes achter voor Everardus om zijn voorspraak te verkrijgen.⁵⁴ Deze praktijk is na zijn dood in de kapel voortgezet.

Wat betreft de biografieën kan alleen de biografie van Heijer logischerwijs hebben bijgedragen aan het ontstaan van de bedevaart naar Everardus. De andere biografieën verschenen pas na 1954 en hebben een andere functie, gezien het feit dat de bedevaartplaats toen al was gevestigd. Heijer zet Everardus allereerst neer als een zeer vrome minderbroeder. Dat blijkt wel uit de volgende passage: “[...] zich er beter aan te kunnen herinneren, dat hij zich bij Jezus in het tabernakel bevindt en Hem uit de volheid van zijn hart te kunnen spreken [...]”.⁵⁵ Ook probeert Heijer het beeld te schetsen dat Everardus een goed persoon was. Al in zijn jeugd jaren was hij erg bescheiden en behulpzaam volgens Heijer. De bescheidenheid blijkt uit de volgende passage: “Met een dergelijke kwinkslag wijst hij ieder eerbetoon van zich af”.⁵⁶ Deze bescheiden- en behulpzaamheid hebben hem altijd gekenmerkt volgens Heijer. Ook het beschrijven van de gebedsverhoring van de jonge advocaat uit Amsterdam en de oproep tot het melden van gebedsverhoringen hebben waarschijnlijk als doel de bedevaart te stimuleren.

Uit het voorgaande blijkt dat er eigenlijk twee oorzaken te noemen zijn voor het ontstaan van de bedevaartplaats omtrent Broeder Everardus. Allereerst zijn de geclaimde gebedsverhoringen van zowel voor als na zijn dood een belangrijke stimulans geweest voor de bedevaart. De tweede oorzaak is de stimulering van de bedevaart door de devotieprentjes, media-aandacht, hagio- of biografieën et cetera. Door mensen kennis te laten maken met Everardus en de wonderlijke gebeurtenissen rondom zijn persoon, komen ze al dan niet naar zijn bedevaartplaats. Het lijkt vanzelfsprekend dat de geclaimde gebedsverhoringen het belangrijkste zijn. Zonder deze claims valt er niet veel te stimuleren. Het zijn de vermeende gebedsverhoringen die mensen op de been hebben gebracht en naar het graf van Everardus doen komen. Verderop zal nog duidelijk worden dat stimuleren zonder claims van wonderlijke gebeurtenissen weinig effect heeft.

⁵² Margry en Caspers, *Bedevoartplaatsen in Nederland*, 606.

⁵³ *Ibidem*, 221-222.

⁵⁴ *Ibidem*, 128-130.

⁵⁵ Heijer, *Everardus Witte*, 102.

⁵⁶ *Ibidem*, 13.

Hoofdstuk 4 – Deelvraag 2

Is het ontstaan van de bedevaartplaats omtrent Broeder Everardus uniek in de naoorlogse periode tot 1955 in Nederland?

In deze deelvraag wordt gekeken of het ontstaan van de bedevaartplaats omtrent Everardus uniek was in de periode 1945-1955 in Nederland. Om dit vast te stellen zijn er, naast de hierboven genoemde periode, nog twee andere tijdsperiodes bekeken, namelijk 1925-1935 en 1955-1965. Door deze twee te vergelijken met de periode waarin de bedevaartplaats van Everardus opkwam, kan worden vastgesteld of het een uniek verschijnsel was. Als er namelijk in de periodes voor 1935 of na 1955 heel veel bedevaartplaatsen opkwamen en in de periode ertussen enkel die van Everardus, is het erg uniek. Andersom kan natuurlijk ook, namelijk dat er voor 1935 en na 1955 helemaal geen bedevaartplaatsen opkwamen en tussen 1945 en 1955 heel veel. Dan kan het niet unieke wellicht als verklaring worden opgevoerd en zou men kunnen zeggen dat er een bepaalde behoefte aan bedevaart bestond. De periode 1935-1945 is bewust weggelaten. De aanloop naar de Tweede Wereldoorlog en de bezetting hebben, ook in Nederland, voor een dusdanige ontwrichting van de samenleving gezorgd dat er van 'normale' omstandigheden niet kan worden gesproken. Natuurlijk heeft elke periode haar eigen merites. Echter, de periode 1935-1945 is zo uitzonderlijk dat deze wordt weggelaten in dit onderzoek.

Verder zijn de bedevaartplaatsen die in dezelfde periode als die van Everardus ontstonden bestudeert. Zo kan er gekeken worden of hun ontstaansgeschiedenissen of andere zaken eromheen grote overeenkomsten of verschillen vertonen met de bedevaartplaats van Everardus. Om de selectie van bedevaartplaatsen te kunnen verantwoorden, moet wel eerst het begrip bedevaartplaats worden gedefinieerd. Een bedevaartplaats beschikt over een sacrale ruimte, die door bezoekers als buitengewoon heilzaam wordt ervaren, terwijl hun bijzondere aandacht uitgaat naar een bepaald cultusobject. De bezoekers ondernemen een kortere of langere reis om deze plaats te bereiken, waaraan tevens een of meer bedevaarttradities zijn verbonden.⁵⁷ Deze definitie is helder en tevens erg bruikbaar in dit onderzoek en specifiek bij deze deelvraag. De definitie is namelijk afkomstig uit het eerste deel van het lexicon onder redactie van Margry en Caspers. Het lexicon geeft een overzicht van alle bedevaartplaatsen in Nederland uit het heden en verleden. Van dit lexicon is ook gebruik gemaakt bij het vaststellen van het aantal ontstane bedevaartplaatsen in de hierboven genoemde jaren.

De resultaten van het tellen van de bedevaartplaatsen zijn in tabel 1 op de volgende pagina weergegeven. Nederland is in de tabel in drie delen opgedeeld, net als in het lexicon van Margry en Caspers, omdat Noord-Brabant en Limburg van oudsher een sterkere bedevaartcultuur kennen vanwege het katholieke geloof en daardoor ook veel meer bedevaartplaatsen kennen. Er is per tijdsperiode en per provincie aangegeven hoeveel bedevaartplaatsen er zijn ontstaan, waarna het totaal nog wordt weergegeven.

⁵⁷ Margry en Caspers (red.), *Bedevoartplaatsen in Nederland*, I: 16.

	Limburg	Noord-Brabant	Overige provincies	Totaal
1925-1935	7	8	6	21
1945-1955	8	8	8	24
1955-1965	4	1	2	7

Tabel 1 – Ontstane bedevaartplaatsen in Nederland in drie verschillende periodes.⁵⁸

De tabel laat zien dat er in de periodes 1925-1935 en 1945-1955 ongeveer evenveel bedevaartplaatsen zijn ontstaan. In de periode 1955-1965 is dit aantal een stuk kleiner. Daar is een verklaring voor. Bedevaart was namelijk in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog onverminderd sterk, maar na het midden van de jaren '50 zakte het weg. Dit had te maken met zowel maatschappelijke veranderingen als met het Tweede Vaticaans Concilie. Dit concilie was het eindpunt van een lang proces van liturgische hervormingen. Het geloof moest gerationaliseerd worden en bedevaart paste daar niet bij. Pas aan het eind van de jaren '70 en het begin van de jaren '80 herleefde de bedevaart weer en raakte het weer in trek, buiten de Kerk om.⁵⁹ Het is, vanuit de context van de jaren '50, ook niet verwonderlijk dat er minder bedevaartplaatsen ontstonden. Bedevaart was toen tijdelijk 'uit'.

Belangrijker voor dit onderzoek is dat het ontstaan van de bedevaartplaats rondom Everardus niet echt uniek was in die tijdperiode. Er was op dat moment dus wel een sterke bedevaartcultuur en er was kennelijk een behoefte aan bedevaartplaatsen, gezien het aantal bedevaartplaatsen dat ontstond. De bedevaartplaatsen uit de periode 1945-1955 zijn ook nader bekeken en hieruit kunnen een aantal constatering worden gedaan. Deze zullen vanaf hier worden behandeld.

Allereerst is het opvallend dat 12 van 24 ontstane bedevaartplaatsen gewijd zijn aan een verschijningsvorm van Maria. Zo is er bijvoorbeeld de bedevaartplaats in Weert, Limburg, waar een jonge schildersgezel in 1949 een aantal Mariaverschijningen kreeg bij een boom. De jongen plaatste er een beeldje, naar eigen zeggen in opdracht van Maria, waarna er meer mensen naar de boom kwamen. Nadat iemand claimde na een bezoek aan de boom wonderbaarlijk te zijn genezen werd het een bedevaartplaats waar veel mensen op afkwamen. De pastoor van Weert wilde de bedevaart niet en verbood de jongen er nog te

⁵⁸ Samengesteld uit:

Margry en Caspers (red.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, I: 871.

Margry en Caspers (red.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, II: 1001-1002.

Margry en Caspers (red.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, III: 1188-1189.

⁵⁹ Margry en Caspers (red.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, I: 30-32.

komen. Ook haalde hij het beeldje weg, maar dit hield de bedevaartgangers niet tegen. De boom zelf werd nu het cultusobject en mensen trokken zelfs schors en bladeren van boom af. Men probeerde dit met kippengaas tegen te gaan, maar de boom raakte toch te ernstig beschadigd en werd in 1951 omgehakt en verbrand. Hiermee hield de bedevaart dan ook op.⁶⁰ Dit voorbeeld is niet alleen exemplarisch in deze periode vanwege de verering van Maria, maar ook vanwege het op gang komen van de bedevaart door een verschijning en een wonder. Dit zijn namelijk vaak het soort claims waardoor bedevaart op gang komt, in elk geval in de periode die besproken wordt. Daarnaast is het ook nog een illustratief voorbeeld waarin men kan zien dat bedevaart haast niet is tegen te gaan als mensen eenmaal geloven op een bepaalde plek met het sacrale in contact te kunnen komen. Het is tevens een mooi voorbeeld van de strijd tussen 'de gelovige' en de Kerk. Hierover in het volgende hoofdstuk meer.

Het aantal bedevaartplaatsen dat rondom kloosterlingen is ontstaan is beperkt. Wanneer dit al het geval is, is de kloosterling in kwestie al langere tijd overleden, zalig verklaard of niet afkomstig uit de buurt waar de bedevaartplaats ontstaat. Een voorbeeld hiervan vinden we in Ossendrecht, Noord-Brabant. Hier is een bedevaart rondom Zuster Marie Adolphine. Zij ging met een aantal andere kloosterlingen in 1899 naar China om zorg te dragen voor een weeshuis. In 1900 werden zij bruuft vermoord, waardoor ze werden gezien als martelaren. Het zaligverklaringsproces werd in 1946 afgerond en in 1948 werd een bidtocht georganiseerd. Sindsdien is haar voormalige huis een bedevaartplaats geworden.⁶¹

De constatering, waarvan de belangrijkste hierboven zijn genoemd, leiden tot de conclusie dat de overige bedevaartplaatsen die in de periode 1945-1955 zijn ontstaan geen grote overeenkomsten vertonen met de bedevaart omtrent Everardus. Dat zou tot een andere conclusie kunnen leiden, namelijk dat de bedevaartplaats van Everardus in zekere zin toch uniek is in zijn tijd. Toch kan niet gesteld worden dat de kapel van Everardus uniek is. Zijn bedevaartplaats heeft dan wel andere kenmerken, hij is toch in een periode ontstaan waarin meer bedevaartplaatsen ontstonden en er kennelijk een behoefte aan bedevaartplaatsen was. In Megen was er aanleiding tot het ontstaan van een bedevaartplaats door de bijzondere persoon Everardus, een aanleiding die op andere plekken wellicht minder sterk aanwezig was. Resumerend kan over deze deelvraag worden gezegd dat de kenmerken van de bedevaartplaats omtrent Everardus weliswaar anders zijn, maar dat de behoefte aan bedevaartplaatsen in de periode van 1945 tot 1955 een verklaring zou kunnen zijn voor het ontstaan ervan.

⁶⁰ Margry en Caspers, *Bedevoartplaatsen in Nederland*, III: 1109-1113.

⁶¹ Margry en Caspers, *Bedevoartplaatsen in Nederland*, II: 717-721.

Hoofdstuk 5 – Deelvraag 3

Welke algemene verklaringen zijn er voor het ontstaan van bedevaartplaatsen?

In hoofdstuk 2 is al gebleken dat algemene, overkoepelende theorieën in bedevaartonderzoek niet gangbaar zijn en dat uitgebreid onderzoek naar verklaringen voor het ontstaan van bedevaartplaatsen vrijwel niet voorkomt. De beantwoording van deze deelvraag geschiedt dan ook aan de hand van voornamelijk voorbeelden. Wanneer men verschillende bedevaartplaatsen bekijkt, zowel oude als nieuwe en zowel binnen- als buitenlandse, vallen een paar dingen op aan het ontstaan van bedevaartplaatsen. Hier worden vier zaken genoemd, maar dat zouden er meer kunnen zijn. Echter, deze zijn niet toepasbaar op Everardus' bedevaartplaats en worden daarom achterwege gelaten. Anders zou de beantwoording te omvangrijk worden. Ten eerste zijn wonderen, verschijningen en in mindere mate gebedsverhoringen van groot belang. Ten tweede is gebleken dat het stimuleren van bedevaart op een bepaalde plaats wel mogelijk is, mits er al bedevaart of een vorm van verering is. Ten derde dat het tegenhouden van bedevaart erg moeilijk is. Ten vierde de opkomst van bedevaart als dankbetuiging. Deze vier zaken zullen hieronder verder worden toegelicht. De volgorde is gekozen vanuit de overlappende thematieken in de voorbeelden die worden aangehaald.

Het ontstaan van bedevaartplaatsen is vaak het resultaat van een geclaimde wonderbaarlijke gebeurtenis, zoals hierboven genoemd. In hoofdstuk 2 kwam al naar voren dat mensen vaak op bedevaart gaan vanuit het verlangen om iets aan de huidige levenssituatie te veranderen, al zijn er wel meer motieven te noemen die niet voor iedereen hetzelfde zijn. Ze gaan dan naar een bepaalde plaats, waarvan ze geloven dat het 'heilige' daar op een bijzondere manier aanwezig is. Ze hopen daarbij uiteraard op een bepaalde ervaring of een wonder, die hun situatie zal verbeteren. Dat een wonder of iets dergelijks stimulerend werkt voor bedevaart bleek al bij Everardus. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Na de Reformatie, kwam de bedevaart rondom de Dobbe-bron, even buiten Dokkum, stil te liggen. In 1876 probeert pastoor Demes de bedevaart weer nieuw leven in te blazen. Kort gezegd was dit niet erg succesvol. De bedevaartplaats kende telkens korte oplevingen tot 1990, toen het zogeheten 'wonder van Dokkum' plaatsvond. Een jong gezin dompelde hun tweejarige dochtertje onder in de bron, waarna zij de volgende dag genezen zou zijn van een hardnekkige kinkhoest. De vader meldde dit aan de pers en er kwamen ineens duizenden mensen naar Dokkum. Volgens Verheijen is dit soort publiciteit een grote stimulans voor bedevaart.⁶²

Dit voorbeeld maakt niet alleen duidelijk wat een wonderbaarlijke gebeurtenis voor een bedevaartplaats kan doen, maar ook dat het stimuleren van bedevaart, zeker als dit vanuit het niets komt, erg lastig is. Het stimuleren kan wel helpen wanneer een bedevaartplaats reeds gevestigd is, zoals bij Everardus wel duidelijk wordt. Het benadrukken van iemands goedheid en het verspreiden van claims over wonderen, verschijningen en gebedsverhoringen zorgt ervoor dat een breder publiek kennis maakt met de bedevaartplaats en er wellicht heentrekt. Wel moeten mensen geloven dat het sacrale daar meer aanwezig is om ook daadwerkelijk de bedevaart te ondernemen. Zo is er het voorbeeld van het huilende Mariabeeld in Volendam. Toen deze claim onwaar bleek, stopte de bedevaart direct. Het in contact komen met het goddelijke op een plaats waar zich dit

⁶² Paul Verheijen, 'Geen put maar een bron: Het Bonifatiusbedevaartoord te Dokkum', in: Paul Post en Ko Schuurmans (red.), *Op bedevaart in Nederland: betekenis en toekomst van de regionale bedevaart* (Kampen, 2006), 95-105, alhier 97-101.

nadrukkelijker manifesteert dan op andere plaatsen blijkt daar dan toch onmogelijk en deze behoefte van mensen kan dan niet worden vervuld op die plaats.⁶³ Dit zorgt er ook voor dat niet-gelovigen er niet heentrekken. Enkel het proberen te stimuleren zonder een geloof van het goddelijke op die plaats heeft dus ogenschijnlijk, in de meeste gevallen, geen zin. Ook in tijden van nood kan bedevaart ontstaan. In 1853 gingen de bisschoppen van Nederland met elkaar om de tafel om te kijken hoe ze een nationale bedevaartplaats tegenover Kevelaer konden zetten, welke tot dan toe populair was onder Nederlandse bedevaartgangers. De bedevaart herleefde echter niet op de gekozen plek, namelijk 's Hertogenbosch. In 1866 gebeurde het wel, vrij spontaan, toen de nood aan de man kwam tijdens een zware choleraepidemie. Kennelijk geloofden de mensen die aan de bedevaart deelnamen dat het hielp, anders had de bedevaartplaats geen stand gehouden.⁶⁴ Dit laat wederom de spanning tussen clerus en gelovige zien. Wanneer vanuit de Kerk wordt getracht bedevaart op gang te brengen, is dit zonder geloof van het goddelijke niet erg kansrijk. De rol en het geloof in het sacrale op een bepaalde plaats van de gelovige speelt een essentiële rol in het ontstaan van bedevaart.

Overigens is het tegenhouden van bedevaart, waarvan ook al een voorbeeld te zien was uit Weert in het vorige hoofdstuk, erg lastig. Zo werd bedevaart in de eerste eeuw door christenen afgewezen. Toen het einde der tijden echter niet kwam en er steeds meer martelaren kwamen, kwam ook de bedevaart op gang. De Kerk gaf duidelijk aan dat deze plaatsen enkel gedenkplaatsen waren en dat verering slechts aan God toekwam, een standpunt dat de Kerk in principe nog steeds inneemt. De Kerk stelt tevens dat een heilige niet eigenhandig kan optreden. Veel bedevaartgangers hadden en hebben hier echter geen boodschap aan en vragen om voorspraak bij bekendere, denk aan Maria, en minder bekende heiligen.⁶⁵ Bij dit punt moet niet te lang worden stilgestaan, omdat de bedevaart omtrent Everardus nooit duidelijk is tegengewerkt door welke instantie of groep dan ook. Het gaat er slechts om dat stimuleren of tegenhouden lastig is.

Als laatste kan bedevaart ook opkomen als dankbetuiging. Dit is bijvoorbeeld het geval in Papenhoven-Grevenbicht. Hier startte in 1946 de Schippersprocessie als dank voor het goed doorkomen van de Tweede Wereldoorlog wat in het jaar erna resulteerde in een bedevaart. In 1954 hield de bedevaart vrij plots op te bestaan. De reden hiervoor is niet helemaal duidelijk, maar de bezoekersaantallen zouden flink zijn teruggelopen. Kennelijk was er dus geen behoefte meer aan deze bedevaartplaats of werd hij niet als heel heilzaam of iets dergelijks ervaren. Er is nog wel geprobeerd om de bedevaart opnieuw leven in te blazen, zonder succes.⁶⁶ Al eerder is ook gebleken dat het stimuleren zonder een echte behoefte of overtuiging moeilijk is. Het is zeer goed mogelijk dat de bedevaart rondom Everardus voor een gedeelte ook uit een soort dankbetuiging ontstond. Er waren immers al gebedsverhoringen gemeld voor zijn dood.

Al met al kan wat betreft de bedevaartplaats van Everardus worden gesteld dat de geclaimde wonderen en gebedsverhoringen die in hoofdstuk 3 al aan bod kwamen van groot belang zullen zijn geweest voor de bedevaart. Daarnaast heeft het stimuleren van die bedevaart hoogstwaarschijnlijk wel invloed gehad, vooral door het verspreiden van de vermeende wonderen en verhoringen. Ook is het niet ondenkbaar dat de bedevaart ook een soort dankbetuiging was en is voor mensen die claimen verhoord te zijn.

⁶³ Casper Staal en Marc Wingens, *Bedevaarten in Nederland* (Zutphen, 1991), 9-11.

⁶⁴ Staal en Wingens, *Bedevaarten*, 34.

⁶⁵ Ibidem, 12-13.

⁶⁶ Margry en Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, III: 717-724.

Hoofdstuk 6 – Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek luidde als volgt:

Welke verklaringen kunnen worden gegeven voor het ontstaan van de bedevaartplaats rondom Broeder Everardus in de jaren 1950-1954 in Megen?

Het antwoord op deze hoofdvraag kan worden samengesteld uit de voorgaande drie deelvragen. Hieruit blijkt dat het ontstaan van bedevaartplaatsen doorgaans een aantal verklaringen kan hebben, namelijk het stimuleren vanuit geestelijken of leken, een geclaimd wonder, een geclaimde gebedsverhoring of verschijning en als dankbetuiging. Wat betreft het stimuleren zonder één van de ander genoemde verklaringen kan worden gesteld dat dit vaak geen grootse bedevaart op gang brengt en dat deze in veel gevallen dan ook geen stand houdt. Mensen zijn bij bedevaart op zoek naar contact met het hogere. Wanneer zij dit contact niet denken te vinden zal een plaats niet populair worden als bedevaartplaats.

Bij de kapel van Broeder Everardus lijkt de meest evidente verklaring de gemelde en geclaimde gebedsverhoringen op zijn voorspraak. Daarnaast is de dankbetuiging, voor de verhoringen, ook niet ondenkbaar. Deze verklaring is echter minder evident en zal dan ook een minder grote rol spelen. Pelgrims komen, zoals al eerder genoemd, vaak vanuit het verlangen iets aan hun huidige levenssituatie te veranderen. Als ze horen dat er in Megen een ‘heilig bruurke’ is waar veel claims van gebedsverhoringen zijn, zullen ze er om die reden naartoe gaan.

Het ontstaan van de bedevaartplaats kan voor een deel waarschijnlijk ook verklaard worden door de behoefte aan bedevaart, gezien het aantal bedevaartplaatsen dat in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot 1955 ontstond, waarna bedevaart (tijdelijk) verminderde. Een behoefte aan bedevaart kan dus ook het ontstaan van nieuwe bedevaartplaatsen verklaren.

Als laatste heeft het stimuleren van de bedevaart, door het verspreiden van informatie over Everardus en de gebedsverhoringen, hoogstwaarschijnlijk wel bijgedragen aan zijn verering. Maar het stimuleren kan, zoals eerder gezegd, enkel een grote rol spelen wanneer er claims omtrent wonderlijke gebeurtenissen zijn. Dat was bij Broeder Everardus het geval, namelijk in de vorm van gebedsverhoringen.

Resumerend kan men het ontstaan van de bedevaartplaats van Everardus tussen 1950 en 1954 verklaren aan de hand van de geclaimde gebedsverhoringen, het geloof in deze verhoringen en wellicht de daaropvolgende dankbetuigingen die de mensen in beweging brachten, de behoefte aan bedevaart en bedevaartplaatsen en het stimuleren van de bedevaart naar deze specifieke bedevaartplaats door middel van media-aandacht, een biografie en andere vormen van kennisverspreiding. Men hoeft dus niet enkel genoegen te nemen met geclaimde gebedsverhoringen en het geloof hierin als redenen voor zijn verering, maar deze zaken lijken wel van cruciaal belang.

Bibliografie

Websites

KNAW/Meertens Instituut, 'Megen, Everardus Witte' (versie onbekend) <<http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/490>> [geraadpleegd op 27-5-2015].

Literatuur

Bradley, Ian, *Pilgrimage: a spiritual and cultural journey* (Oxford, 2009).

Collins-Kreiner, Noga, 'Researching pilgrimage: continuity and transformations', *Annals of Tourism Research* 37:2 (2010), 440-456.

Heijer, Marc, *Everardus Witte: het 'heilig bruurke' van Megen* (Alkmaar, 1955).

Jansen, Willy, en Catrien Notermans (red.), *Gender, nation and religion in European pilgrimage* (Farnham, 2012).

Lohman, Han, *Nu weten we wat bidden is Everard Witte, het heilig bruurke van Megen* (Woerden, 1974).

Margry, Peter Jan, en Charles Caspers (red.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, 3 dln (Amsterdam, 1998).

Morinis, E. A., 'Pilgrimage: the human quest', *Numen* 28:2 (1981), 281-285.

Post, Paul, en Ko Schuurmans (red.), *Op bedevaart in Nederland: betekenis en toekomst van de regionale bedevaart* (Kampen, 2006).

Rooijackers, Gerard, en Theo van der Zee (red.), *Religieuze volkscultuur: de spanning tussen de voorgeschreven orde en de geleefde praktijk* (Nijmegen, 1986).

Staal, Casper, en Marc Wingens (red.), *Bedevaarten in Nederland* (Zuthpen, 1991).

Van der Wiel, Kees, *Everardus dichtbij: het Bruurke van Megen van 1868 tot heden* (Megen, 2013).

Van Eijnatten, Joris, *Een cultuurgeschiedenis van het publiek: over kritische betrokkenheid in heden en verleden* (Amstelveen, 2008).

Van Rooden, Peter, *Religieuze regimes: over godsdienst en maatschappij in Nederland, 1570-1990* (Amsterdam, 1996).

Van Uden, Rien, en Jos Pieper (red.), *Bedevaart als volksreligieus ritueel* (Heerlen, 1991).